

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра маркетингу, менеджменту та підприємництва

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

«РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ»

рівень вищої освіти	<u>перший (бакалаврський) рівень вищої освіти</u>
галузь знань	<u>07 Управління та адміністрування</u>
спеціальність	<u>076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність</u>
освітня програма	<u>Підприємництво, торгівля та біржова діяльність</u>
вид дисципліни	<u>обов'язкова</u>
факультет	<u>економічний</u>

2020/2021 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою економічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна «26» червня 2020 року, протокол № 5

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: Євтушенко Г. В. – к.е.н., доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва ХНУ імені В. Н. Каразіна

Програму схвалено на засіданні кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва ХНУ імені В. Н. Каразіна

Протокол від «20» червня 2020 року № 15

Завідувач кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва ХНУ імені В. Н. Каразіна

(підпис)

Вікторія ЄВТУШЕНКО
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

Гарант освітньо-професійної програми

Олексій ПЕТРЯЄВ
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено науково-методичною комісією економічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

Протокол від «23» червня 2020 року № 10

Голова науково-методичної комісії економічного факультету ХНУ імені В. Н. Каразіна

(підпис)

Вікторія ЄВТУШЕНКО
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Ризик-менеджмент» складена відповідно до освітньо-професійної програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

спеціальності 076 Підприємництво, торгівля та біржова діяльність
спеціалізації Підприємництво, торгівля та біржова діяльність

1. Опис навчальної дисципліни

- 1.1. Мета викладання навчальної дисципліни:** формування системних знань з концептуальних основ управління ризиками сучасних підприємств на основі інтегрування процесу ризик-менеджменту в загальну систему управління підприємством, стратегію і планування, менеджмент, процеси звітності, політику, цінності та культуру.
- 1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:** набуття студентами практичних навичок розв'язання завдань щодо управління ризиками та виконання відповідних функцій, виховання здатності до творчого пошуку, пошуку ефективних напрямів, резервів і ресурсів удосконалення функціонування організацій і підприємств за рахунок забезпечення ефективного та результативного ризик-менеджменту.
- 1.3. Обсяг програми:** 5 кредитів ЄКТС
- 1.4. Загальна кількість годин – 150 годин**

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
Обов'язкова	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	-
Семестр	
6-й	-
Лекції	
30 год.	6/6
Практичні, семінарські заняття	
30 год.	2
Лабораторні заняття	
год.	-
Самостійна робота	
90 год.	136
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання

Компетентності:

ЗК 5. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ФК 4. Здатність застосовувати інноваційні підходи в діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.

Результати:

ПРН 19. Вміти вирішувати професійні завдання з організації діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур і розв'язувати проблеми у кризових ситуаціях з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників.

Після вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **знати:**

- сутність ризиків, їх види та процес ризик-менеджменту;
- концептуальні засади, цілі і завдання використання методів і технології управління ризиками;
- фактори, причини та джерела виникнення ризиків;
- принципи ризик –менеджменту;
- методи оцінки ризику, визначати наслідки та ймовірності їх настання у майбутньому, встановлення факторів, що визначають ризик та елементи процесу ризик-менеджменту;
- знати основи бізнес-планування, оцінювання кон'юнктури ринків та результатів діяльності підприємницьких, торговельних і біржових структур з урахуванням ризиків;
- знати, як проводити досліджень на відповідному рівні;
- знати принципи адаптації та дій в новій ситуації;
- знати, як використовувати інформаційні і комунікаційні технології;
- знати, як встановлювати критерії, за якими організація визначає подальші напрямки розвитку, розробляти і реалізовувати відповідні стратегії та плани.
- знати, як аналізувати й структурувати проблеми організації, формувати обґрунтовані рішення;
- знати форми управління організацією та її підрозділами через реалізацію функцій менеджменту;
- знати, як логічно і послідовно відтворювати отримані знання предметної області маркетингу.
- знати, як розробляти проекти та управляти ними, виявляти ініціативу та підприємливість.

Після вивчення навчальної дисципліни студенти повинні **вміти:**

1. ідентифікувати ризики підприємства, визначати їх причини та джерела визначення;
2. оцінювати ризики діяльності підприємства, використовуючи різні методи;
3. ефективно управляти ризиками, вибирати методи для оптимізації ризиків;
4. вміти формувати програму управління ризиками підприємств, скласти стратегічну карту ризиків;
5. оцінювати ризики провадження маркетингової діяльності, встановлювати рівень невизначеності маркетингового середовища при прийнятті управлінських рішень;
6. вміти застосовувати інноваційні підходи щодо провадження маркетингової діяльності ринкового суб'єкта, гнучко адаптуватися до змін маркетингового середовища;
7. застосовувати методи менеджменту для забезпечення ефективності діяльності організації;
8. відповідати за результати своєї діяльності, виявляти навички підприємницької та управлінської ініціативи;
9. виявляти навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним;
10. вміти виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера;
11. виконувати функціональні обов'язки в групі, пропонувати обґрунтовані маркетингові рішення;
12. вміти працювати в команді, мати навички міжособистісної взаємодії, які дозволяють досягати професійних цілей;
13. вміти демонструвати підприємливість в різних напрямках професійної діяльності та брати відповідальність за результати;
14. вміти використовувати отримані знання для подальшого саморозвитку.

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретичні засади управління ризиками на підприємствах

Тема 1. Сутність ризику як економічної категорії.

Функції ризику. Сутність ризику та причини його виникнення. Функції ризику. Особливості прояву ризику в сучасних умовах.

Тема 2. Класифікація ризиків підприємства

Традиційний підхід щодо класифікації ризиків господарської діяльності підприємства. Класифікація ризиків в залежності від етапів життєвого циклу підприємства. Загальні ризики підприємства та їх характеристика.

Тема 3. Управління ризиками на підприємстві.

Поняття ризик-менеджменту, його мета та завдання. Принципи ризик-менеджменту. Підходи до процесу управління ризиками. Характеристика етапів процесу ризик-менеджменту.

Тема 4. Система антикризових заходів на підприємстві.

Аналіз ризиків господарської діяльності підприємства. Класифікація втрат і їх оцінювання. Основні шляхи і методи оптимізації ризику на підприємстві.

Тема 5. Оцінювання ризиків діяльності підприємства

Загальні методи оцінки ризику. Спеціальні методи оцінки ризику.

Тема 6. Програма управління ризиками на підприємстві

Установлення контексту ризику. Методи виявлення ризиків. Оцінка ризику. Складання карти ризиків. Рішення про управління ризиками. Методи управління ризиками.

Розділ 2. Особливості функціонального ризик-менеджменту на підприємствах

Тема 7. Управління інвестиційними ризиками.

Принципи оцінки ефективності інвестиційних проектів. Види ризиків при оцінці проектів. Методи аналізу ризиків проектів.

Тема 8. Управління фінансовими ризиками

Поняття фінансового ризику. Принципи управління фінансовими ризиками. Схема управління фінансовим ризиками. Методи впливу на фінансові ризики.

Тема 9. Ризик-менеджмент в процесі управління організаціями.

Управлінські ризики. Управління ризиками під час проведення маркетингових досліджень. Аналіз ризиків споживача.

Тема 10. Операційний ризик-менеджмент.

Особливості виявлення операційних ризиків. Оцінка операційних ризиків. Особливості аналізу операційних ризиків у фінансових інститутах.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Теоретичні засади управління ризиками на підприємствах												
Разом за розділом 1	74	18	18			46		3	1			66
Розділ 2 Особливості функціонального ризик-менеджменту на підприємствах												
Разом за розділом 2	76	12	12			44		3	1			70
Усього годин	150	30	30			90	150	6/6	2			136

4. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сутність ризику як економічної категорії. Функції ризику.	3
2.	Класифікація ризиків підприємства. Характеристика різних видів ризику	3
3.	Управління ризиками на підприємстві.	3
4.	Розроблення системи антикризових заходів.	3
5.	Оцінювання ризику діяльності підприємств. Оцінка ризиків залежно від вибраної методики	3
6.	Програма управління ризиками на підприємстві.	3
7.	Управління інвестиційними ризиками.	3
8.	Управління фінансовими ризиками.	3
9.	Ризик-менеджмент у сфері маркетингу.	3
10.	Операційний ризик-менеджмент.	3
	Разом	30

5. Завдання для самостійної роботи

Самостійна робота аспіранта включає: опрацювання навчального матеріалу, підготовку до практичних занять, підготовку до поточного контролю, виконання індивідуальної науково-дослідної контрольної роботи з курсу та підготовку до підсумкового контролю (іспиту).

Зміст самостійної роботи студента за дисципліною (опрацювання навчального матеріалу) визначається кількістю годин на підготовку до:

№ з/п	Види, зміст самостійної роботи	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Проробка конспекту лекції, вивчення рекомендованої літератури по темах, які викладаються на лекціях	8	28
2	Підготовка до практичних занять	18	20
3	Підготовка до проміжного тестового контролю	10	20
4	Підготовка презентації	18	20
5	Виконання науково-дослідної контрольної роботи	16	20
6	Підготовка до підсумкового контролю (іспиту)	10	20
	Разом	90	136

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальне науково-дослідне завдання (ІНДЗ) – є обов'язковою частиною самостійної роботи студента і полягає в проведенні науково-дослідної роботи за обраним напрямком.

Індивідуальне науково-дослідне завдання – це самостійна наукова робота студента, метою написання якої є поглиблення та узагальнення знань, їх застосування до комплексного вирішення конкретної професійної задачі, формування умінь самостійно працювати навчальною та науковою літературою, обробляти статистичні дані, користуватися комп'ютерною технікою.

Студенти обирають напрям економічного методологічного або бізнес-дослідження ризик-менеджменту за власним бажанням, але за погодженням із викладачем.

Індивідуальна робота складається з *трьох частин*:

1. Вибір проблеми економічного або бізнес-дослідження ризик-менеджменту, визначення теми, мети і завдань дослідження, обґрунтування методів аналізу та рекомендацій відповідних технологій ризик-менеджменту.

2. Збір первинних і вторинних даних за обраною сферою дослідження.

3. Аналіз даних і представлення (презентація) результатів дослідження.

Тематика ІНДЗ

1. Історія розвитку ризик-менеджменту
2. Підходи до визначення поняття ризик.
3. Об'єктивно-суб'єктивна природа ризику.
4. Основні елементи ризику.
5. Поняття ризик-менеджменту, його основна мета.
6. Основні причини ризику.
7. Основні функції ризику
8. Джерела ризику.

9. Тривимірна модель ризику
10. Особливості сучасного ризику.
11. Характеристика видів ризику.
12. Правовий аспект ризику
13. Взаємозв'язок принципів ризик-менеджменту з принципами менеджменту.
14. Математичні методи оцінки економічних ризиків
15. Оцінка ризику на основі аналізу фінансового стану підприємства
16. Переваги та недоліки різних методів оцінки ризиків.
17. Кількісні оцінки економічного ризику в умовах невизначеності.
18. Матричні ігри.
19. Управління інвестиційними проектами в умовах ризику
20. Аналіз ефективності методів управління ризиками
21. Роль страхування в управлінні ризиками.
22. Страхувальний бізнес в ринковій економіці.
23. Стратегія ризик менеджменту
24. Шляхи і джерела фінансування ризиків
25. Класифікація рішень управління ризиками.
26. Типові алгоритми ризик-рішень.

7. Методи навчання

- вхідний контроль
- опитування
- лекції
- відеоконференції
- практичні заняття
- ситуаційні завдання
- розрахунково-аналітичні завдання
- інфографіки
- дискусії
- обговорення кейсів
- тестування
- індивідуальне науково-дослідне завдання
- підготовка презентацій
- групові та індивідуальні консультації
- текстові повідомлення
- самостійна робота студентів
- іспит

8. Методи контролю

Оцінювання знань здобувачів з дисципліни «Ризик-менеджмент» передбачає всі види занять, передбачених навчальним планом. Під час вивчення дисципліни застосовуються такі методи оцінювання знань:

- *поточний контроль* здійснюється на практичних заняттях під час усної співбесіди зі здобувачами за результатами виконання домашніх завдань, перевірки розв'язання типових і нетипових задач на використання знань в практичних ситуаціях;
- *проміжний контроль* проводиться за допомогою проведення тестового контролю, виконання й захисту індивідуального науково-дослідного контрольного завдання, захисту презентації результатів дослідження;
- *підсумковий контроль* передбачає проведення іспиту з усього курсу.

Поточне оцінювання знань студентів здійснюється під час проведення практичних, і має на меті перевірку рівня підготовленості студента до виконання конкретної роботи. Об'єктами поточного контролю є:

- активність та результативність роботи студента протягом семестру над вивченням програмного матеріалу дисципліни;
- відвідування занять;
- складання проміжного контролю за розділами.

Контроль систематичного виконання самостійної роботи та активності на практичних заняттях проводиться за такими критеріями:

- розуміння, ступінь засвоєння теорії та методології проблем, що розглядаються;
- ступінь засвоєння фактичного матеріалу навчальної дисципліни;
- ознайомлення з рекомендованою літературою, а також із сучасною літературою з питань, що розглядаються;
- уміння поєднувати теорію із практикою при розгляді практичних ситуацій, розв'язанні задач, проведенні розрахунків при виконанні індивідуальних завдань, та завдань, винесених на розгляд в аудиторії;
- логіка, структура, стиль викладу матеріалу в письмових роботах і при виступах в аудиторії, уміння обґрунтовувати свою позицію, здійснювати узагальнення інформації та робити висновки.

Оцінювання знань студента під час виконання завдань для самостійної роботи проводиться за 4-бальною шкалою.

Оцінка «відмінно» ставиться за умови відповідності виконаного завдання студента або його усної відповіді до всіх зазначених критеріїв. Відсутність тієї чи іншої складової знижує оцінку.

При оцінюванні практичних занять увага приділяється також їх якості та самостійності, своєчасності здачі виконаних завдань викладачу (згідно з графіком навчального процесу). Якщо якась із вимог не буде виконана, то оцінка буде знижена.

Проміжний контроль (тестування) рівня знань передбачає виявлення опанування студентом лекційного матеріалу та вміння застосування його для вирішення практичної ситуації й проводиться у вигляді тестування. При цьому тестове завдання може містити як запитання, що стосуються суто теоретичного матеріалу, так і запитання, спрямовані на вирішення практичного ситуаційного завдання.

9. Схема нарахування балів

Структура засобів контролю та розподіл балів із дисципліни «Ризик-менеджмент» наведена в таблиці.

Узагальнена схема нарахування балів (max балів)

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання, ІНДЗ													Контрольна робота, передбачена навчальним планом	Разом	Іспит	Сума
Поточне оцінювання								Проміжний контроль		тестування	ситуаційне завдання					
Розділ 1				Розділ 2												
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7-8	T9-10									
1	1	1	1	1	1	2	2	20	10	20	60	40	100			

T1, T2 ... – теми розділів.

Проміжний контроль (тестування) проводиться один раз на семестр. Загальна тривалість тестів – 0,5 години.

Поточне тестування складається з 10 тестів і одного ситуаційного завдання (ризик-менеджмент суб'єкта господарювання). Одна правильна відповідь на кожен із тестів дорівнює 1 балу, ситуаційне завдання – 10 балів. Тестові завдання містять запитання одиничного і множинного вибору різного рівня складності.

Тести можуть бути застосовані як із метою контролю, так і для закріплення теоретичних знань і практичних навичок.

Тести для проміжного контролю обираються із загального переліку тестів за відповідними темами.

Підсумковий контроль за курсом здійснюється у формі іспиту.

До складання іспиту допускають студентів, що мають задовільну кількість балів зі складених тестів з основних навчальних елементів розділів, написання та захисту індивідуального науково-дослідного завдання та інших завдань передбачених програмою дисципліни.

Типова форма екзаменаційного білета:

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Спеціальність – _____

Семестр 6

Навчальний предмет – Ризик-менеджмент

Білет 1

1. Тестове завдання
2. Теоретичні запитання:
 - 2.1. Ризик-менеджмент і його місце в управлінні бізнесом
 - 2.2. Основні елементи і функції економічного ризику
 - 2.3. Методи та шляхи профілактики та мінімізації ризиків
3. Розрахунково-аналітичне завдання

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Іспит
90-100	відмінно
80-89	добре
70-79	
60-69	задовільно
50-59	
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Основна література

1. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : Монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. — К. : КНЕУ, 2014. — 480 с.
2. Внукова Н. М. Економічна оцінка ризику діяльності підприємств : проблеми теорії та практики / Н. М. Внукова, В. А. Смоляк. — Харків : ВД “ІНЖЕК”, 2016. — 181 с.
3. Гранатуров В. М. Аналіз підприємницьких ризиків: проблеми визначення, класифікації та кількісної оцінки / Гранатуров В. М., Литовченко І. В., Харічков С. К. — Одеса, 2013. — 164 с.
4. Гранатуров В. М. Экономический риск: сущность, методы измерения, пути снижения / В. М. Гранатуров. — М. : Дело и Сервис, 1999. — 112 с.
5. Івченко І. Ю. Економічні ризики : Навчальний посібник / Івченко І. Ю. — К. : Центр навчальної літератури, 2014. — 304 с.
6. Лещинський О. Л. Економічний ризик та методи його вимірювання : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / О. Л. Лещинський, О. В. Школьнік. — К. : Дельта, 2015. — 112 с.
7. Лук’янова В. В. Економічний ризик : навчальний посібник / В. В. Лук’янова, Т. В. Головач. — К. : Академвидав, 2007. — 462 с.
8. Машина Н. І. Економічний ризик і методи його вимірювання : Навчальний посібник / Машина Н. І. — К. : Центр навчальної літератури, 2013. — 188 с.
9. Старостіна А. О. Ризик-менеджмент : теорія та практика : Навчальний посібник / А. О. Старостіна, В. А. Кравченко. — К. : ІВЦ „Видавництво „Політехніка”, 2014. — 200 с.
10. Управління ризиками в маркетинг-менеджменті: практикум з дисципліни для студентів спеціальностей «Маркетинг», «Менеджмент» / Євтушенко В.А., Євтушенко Г.В., Сорін Б.В. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2015. – 23 с.

Додаткова література

11. Євтушенко Г. В. Визначення коефіцієнту сили тиску маркетингових ризиків як інструменту ризик-менеджменту / Г. В. Євтушенко // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. – 2009. – № 840. – С. 75–79.
12. Євтушенко Г. В. Консалтинг маркетингових ризиків: дескрипція та модель управління / Г. В. Євтушенко, І. В. Семеняк // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Економічна серія. – 2009. – № 851. – С. 103–110.
13. Євтушенко Г. В. Удосконалення методики системного TOWS/SWOT-аналізу / Г. В. Євтушенко, І. В. Семеняк // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Економічна серія. – 2009. – № 884. – С. 91–96.

14. Економічний ризик : навчальний посібник для вузів / за ред. Ілляшенко С. М. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 218 с.
15. Економічний ризик : навчальний посібник для вузів / за ред. Лук'янова В. В., Головач Т. В. – К. : Академвидав, 2007. – 462 с.
16. Економічний ризик і методи його вимірювання : навч. посібник для вузів / Машина Н. І. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 188 с.
17. Івченко І. Ю. Економічні ризики : навчальний посібник / Івченко І. Ю. – Київ: Центр навчальної літератури, 2004. – 304 с.

Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео-лекції, інше методичне забезпечення

1. Закон України «Про авторські і суміжні права», ст. 64 від 13.02.1994р. / Цивільний Кодекс України. – Офіц. вид-во. – К. : Парлам. вид-во, 1994. – 378 с. – (Бібліотека офіційних видань).
2. Закон України «Про захист прав споживачів» № 316-IV від 01.12.2005 р., зі змінами і додатками / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2005. – 312 с. – (Бібліотека офіційних видань).
3. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] // Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/>
4. Закон України «Про охорону права на зазначення товарів» від 16.06.1999 № 7552-XIV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1999. – 204 с. – (Бібліотека офіційних видань).
5. Закон України «Про охорону на знаки для товарів і послуг» від 12.05.1993р. № 78/76 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1993. – 376 с. – (Бібліотека офіційних видань).
6. Закон України «Про патентування деяких видів підприємницької діяльності» від 23.03.1996р. № 98/96 / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1996. – 347 с. – (Бібліотека офіційних видань).
7. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – 376 с. – (Бібліотека офіційних видань).
8. Закон України «Про підприємництво» від 07.02.1991р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1991. – 287 с. – (Бібліотека офіційних видань).
9. Закон України «Про рекламу» № 8, ст.16, ст. 238 від 2004р.; № 52, ст. 566 від 2005р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2004. – 207 с. – (Бібліотека офіційних видань).
10. Закон України «Про стандартизацію і сертифікацію» № 99 (599) від 29.05.1993р. / Декрет Кабінету Міністрів України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 1993. – 276 с. (Бібліотека офіційних видань).
11. Євтушенко Г.В. НМКД «Ризик-менеджмент» URL: <http://www.econom.kharkov.ua/pdf>
12. Євтушенко Г.В. Ризик-менеджмент: дистанційний курс [Електронний ресурс] – <https://dist.karazin.ua/moodle/course/>